

ուր Հեղինակը դատաստաններ կը յայտնէ, կը զգանք թէ մարդ մին է յայտնողը, որ առողջ դատաստանի տեւ է, մարդ մը, որ գիտէ անձամբ թէ ինչ է Կրօն, (Evangelisches Kirchenblatt für Württemberg) Դայն շեռտով նաեւ կաթոլիկ թերթերը, մանաւանդ որ անխոր յառաջ կը բերէ նաեւ կաթոլիկ Հեղինակներու արդիւնքները։ Այս երկրորդ տպագրութեամբ Հեղինակն իւր գործքին յարգը շատ աւելի մեծցուցած է վերջին տասնեակին լոյս տեսած բոլոր Հեղինակաւոր գրքերու եւ յօդուածներու լաւագոյն արդիւնքներն իւր գրքին մէջ խտացնելով, առանց կրկնապատկելու գործքին մեղալը, բայց միայն երկու հատորի բաժնած է զայն զիւրատարութեան համար։ Առաջին հատորէն զատ երկրորդէն զժախտաբար մէկ պրակ միայն կրցաւ լոյս ընծայել Հեղինակը։ Հանգուցելոյն որդին սակայն հոր պատրաստած ձեռագրի նիւթերու վրայէն պիտի շարունակէ հրատարակութիւնը մօտ ժամանակէն։

Առաջին հատորը, 420 էջով, կը սկսի ընտիր ներածութեամբ (1—30), ուր գաղղիներէն լեզուի պայծառութեամբ կը խօսի Կրօնի վրայ ընդհանրապէս. ընդհանուր պատմութիւն Կրօնի. Կրօն եւ քաղաքակրթութիւն կամ կուլտուր. Կրօններու դասաւորում. Կրօնի ընդհանուր պատմութիւն եւ քրիստոնէական աստուածաբանութիւն. վերջապէս գիտութեան այս ձիւղին պատմական տեսութիւնը։ Մարմնոյն մէջ յաջորդաբար կը կարդացուին Տօբանտն ազգաց կրօնները, 21ներու, ճապոններու եւ այլ մինչգոյական ցեղերու (30—122)։ Յետոյ Գոմա, հին Եգիպտացոց կրօնը (123—297)։ Երրորդ խումբը կը կազմեն Սեմական ցեղերը, Բաբելոնացիք, Ասորեստացիք, Արամացիք (Ասորիք), Գաննանացիք եւ մնացած մանր ցեղերը, ցոյց տալով ասոնց հրէական եւ քրիստոնէական կրօնի հետ ունեցած յարաբերութիւնները։ Ասոր կից տեղ բռնած է, մէկ թուղթի մէջ քրիստոնէութիւնը եւ ապա Մանիքեականութիւնն ու Մանդայական կրօնը, որուն կը յաջորդէ հին արաբական եւ երբեմնիւ արդի իսլամական կրօնը (297—412)։

Երկրորդ հատորով կը սկսի չորրորդ խումբը, Հնդեւրոպական կրօններ. այսինքն՝ Հնդկական եւ հին Վեդական, Բրահմանական, Բուդայական, հնարապաշին ընդհաց Գրիկները (1—96 եւ այլն)։ Յաջորդ պրակները, զորոնք առջեւ չունին, պիտի խօսին Պարսից, Յունաց, Հռոմէացոց, Կեղտաց Գերմանացոց եւ Սլաւներու կրօնին վրայ։ Մասնաւոր ուշագրութիւն կը գարձուի

նաեւ Վերիկէի եւ Ամերիկայի բնակիչներու, մանաւանդ Մեքսիկայի եւ Բերուի, կրօններուն։ Գրքին վերջը պիտի խօսուի կրօնապատմական հարցերու մասին, կրօնի ընդհանրականութիւնը, ծագումն ու զարգացումը։ —

Իւրաքանչիւր խումբին սկիզբը դրուած է ընդհանուր տեսութիւն կամ ներածութիւն մը, այնուհետեւ կը ներկայացուի մէն մի ազգի բնակչութեան տեղը, պատմական ծագումն ու կենսըրը, երկրին հանգամանքները, նուիրական գրքերն, իմէ ունին, քաղաքակրթական յառաջդիմութիւնը, մատենագրութիւն եւ ասոնց քննութիւնը եւ հրատարակութիւնը։ Ապա կ'անցնի աստուածներուն, եւ անոնց մատուցուած պաշտամունքին, ազգին բարոյական եւ ընկերական յարաբերութեանց, եւ այլն։

Մեծապէս ցանկալի էր, որ գիտնայինք օգտուել կրօնապատմական արդի բազմաթիւ ուսումնասիրութիւններէն, որոնցմէ մեր ազգային պատկառելի հնութեանց, բայց մանաւանդ գիցարանութեան ապահովաբար առատ լոյս պիտի հասներ։ Ստուգիւ Միհր, Արա եւ Ասհապ, Անահիտ, Ասորիքի եւ Դանէ եւ մինչեւ իսկ Վլադիմիր իրաւի ձեւ ու գոյն կ'առնուն մեր մտաց մէջ, երբ այդ հին ազգաց դիքն ու դիցազունքը դիմացին կը կանգնեն։ Օրէլիի "Կրօններու ընդհանուր պատմութիւնը" ամենայնաւոր համատեքել կ'ընծայէ հին ազգերու դից եւ կրօնից, պարզ նպատակ ունի ներկայիս խանդու մշակուող հոգեբանական կրօնական լեզուայ ուրուագիծ մը տալ, որ անթարմաթ կարենանք իրականութեան մօտենալ։ Սլուսանք ուրիշ անգամ վերադառնալ, երբ մնացածն ալ լոյս տեսնէ, այս վերջին տեսակետով ալ Օրէլիի սքանչելի գործքը գիտաւ։

Հ. Մ. ԵՂՈՍԵՅԱՆ

Das Konzil von Trident, sein Schauplatz, Verlauf und Ertrag. Herausgegeben von Dr. Heinrich Swoboda. 57 ընդգրկ մէջ, 8 առանձին պատկերներով եւ 3 յաւելումով։ Wien 1912. Verlag der Leo-Gesellschaft. Գինն 6 K.

"Կաթոլիկէ աշխարհին ոչ մէկ քաղաք միաժամանակ այնպէս յաճախ յիշուած եւ այնպէս քիչ ծանօթ է, ինչպէս Տրիենտը (հին հրեգեան)։ Իրբեւ հանդիսավայր այն մեծ եկեղեցական բարենորոգութեան, որ՝ շատերէն բաղձացուած, ուրիշներէն մերժուած եւ ընդդիմութիւն կրած, բայց ի վերջոյ 16. դարուն ի

դուրս ելաւ, իւր պարիսպներէն ներս հիւրընկալեց ժողով մը, որ բոլոր 20 ընդհանուր, տիեզերական ժողովներու մէջ ժամանակի կողմանէ առնէն երկար տեւողն է, եւ վարդապետական բովանդակութեան եւ բարոյից վերանորոգման տեսակէտներով առնէն բովանդակային եւ ազգեցիկը (Յառաջաբան)։ Տրիգենտեան ժողովը կրնայ առանց երկրայութեան բարենորոգութեան առնէն մեծ ժողովը կոչուիլ, որ երբեք Քրիստոսի Եկեղեցւոյ մէջ առելու նեցած է։ Բողոքականութեան աղմուկը եւ խոսովութիւնը ի գերմանիա եւ անոր սահմաններէն դուրս պատճառ առին մասնաւորապէս անոր գումարման (13 Դկտ. 1545—1563, 4 Դկտ.)։

Ժողովքիս նպատակն եղաւ ճշգրիտ բացատրութիւններով գծել Եկեղեցւոյ հրամանաւոր դ վարդապետութիւնները ընդդէմ ժամանակակից եւ հին հերձուածներու, սահմանել բարոյից վերաբերեալ հրահանգներ՝ ընդդէմ այլեւալլ զեղծութիւններու, որ միւս գաւած էին Եկեղեցւոյ մէջ, եւ ցոյց տալ հաւատացելոց միջոցներ աւելի յաւելլ քայլերով գիմելու արտի սրբութեան։

Տրիգենտեան ժողովոյն սահմանադրութիւնն թէեւ կերպապէս Արեւելեան Եկեղեցւոյ համար հրահանգներ չէր բովանդակեր իւր մէջ, եւ ըստ այսմ ալ իւր որոշումներն չէին արժեք արեւելեան Եկեղեցիներու համար, բայց յընթացս դարուց անազգեցիկ շինացին անոնք նաեւ Արեւելի համար, քանի որ միշտ սերտ յարաբերութիւն եղած է Արեւելիք եւ Արեւմուտքի մէջ, աւելի զօրեղ քան այսօր։

Այս մեծ Սիւնհոգոսի նուիրուած է առաջիկայ հաստատ, լոյս տեսած աշխատակցութեամբ 8 գիտուն եկեղեցական գիտորներու եւ խմբագրութեամբ Դիկտ. Ե. Սվեդուրայի։ Կանխաբանին կը յարկդէ Սիւնհոգոսի ժողովատեղւոյն՝ Տրիգենտի (այժմ Trient) նկարագրութիւնը՝ Պրոֆ. Կ. Կոսթաքապէի։ Երբեք երբեք Բ. Ռիքլ կու տայ ժողովոյն արտաքին պատմութիւնը. Դիկտ. Ե. Տրիգլ «Տրիգենտեան ժողովը — վարդապետութեան պատմութեան սահմանաքար մը, խորագրոյ տակ կը գծէ ժողովոյն հրամանակարգ վարդապետութեան վերաբերեալ որոշմանց էութիւնը։ Ասոր իրեն մասնակցելու նկատուիլ Դիկտ. Ե. Միլիթի «Տրիգենտեան ժող. եւ Ս. Հաղորդութիւնը», Այնուհետեւ Դիկտ. Ֆ. Վ. Շիլլերի կ'անցի գտնել «Քրիստոնէական կենաց իդէալը Տրիգենտեան

ժողովոյն որոշմանց մէջ», եւ Դիկտ. Վ. Միլիթի «Բարի հովուին պատկերը Տրիգենտեան ժողովոյն վրայ», Կարեւոր տեսակետով մ'ալ կը դառնի Դիկտ. Ֆ. Տիլիթի «Ժողովոյն բարենորոգման գործը եկեղ. իրաւագիտական լուսոյ մէջ»։

Առնէն ալ ուսումնասիրուած մասնագէտի համութեամբ, Ամրող գործին ընթերցումը ախորժելի կը դարձնեն նաեւ 65 պատկերները, որոնցմով զեղուած է գրեթէ առնէն էլ, եւ որոնք ի միասին կը ջանան ներկայացնել Տրիգենտը եւ Սիւնհոգոսը ժ.Ջ. քարտի գոյնով։

4. Ն. Ա.

ԹՂՈՐԻՍ. — Ամսուն տարեցոյցը, ազատ հայուն փորձիկ հանրագիտարանը։ 1913, Ե. տարի։ Կ. Պոլս 1913, 8^ր էջք 394։

Հանրածանօթ Աֆառն Գրեյնյոյն եօթներորդ տարին թեալակոյնց, բոլորելով իրեն հետ տարիներու գեղեցիկ շարք մը։ Միշտ միեւնոյն ծրագրով՝ գուրգուրանք խնամուած, ճաշակաւոր ու մաքուր ապագրական հրատարակութեամբ տարւոյն սկիզբն յերեւան կու գայ, հիւրընկալած իւր մէջ լիտաւա ուշագրաւ յոգուններու երկայն շարան մը. որոնք իրաւամբ պատիւ կը բերեն թէ՛ Մեծ, Հրատարակչին եւ թէ՛ աշխատակիցներուն։

Մենք ստուգիւ ցայժմ չտեսնը գրական ասպարէզին վրայ Աֆառն Գրեյնյոյն մրցակից տարեցոյց մը որ այլապի կանոնաւոր եղանակաւ լոյս տեսած է ժողովրդեան համակրանք վայելած ըլլայ։ Ցարեցոյց մը, որ է միաժամանակ գրական ընտիր հաւաքածոյ մը։ Այս տիտղոս իրաւամբ կու տանք, քանի որ գիտնը թէ ասորեցոյն առաջին տարին սկսեալ միեւնոյն ներկայ հատորիկին չէրն առնէ անգամուն վարդապետած են մեր ականաւոր գրագէտ անձինքներուն սիրուն յոյժաւածներովը, ուր բնաստեղծական ու գեղարուեստականը, գրականն ու բանասիրականը, գիտականն ու արուեստականը ընդունուածալ գեղեցիկ album մը կը կազմեն. եւ այս պատճառաւ ալ հոն իւրաքանչիւր ընթերցող ըստ իւր ճաշակին լիւրի գոհացում կրնայ գտնել, ճարտարագէտ հեղինակն զարմանալի կերպով հիտն առնէ տարի առնուօրէն իւր շուրջն համախմբել նորանոր գրագէտներ, որով առանձինն արժէք կու տայ իւր տարեցոյցին, եւ այսու ալ աւելի կը հետաքրքրէ ընթերցող հասարակութիւնը։